

nielen zotrúvanie v presvedčení, že jej oprávnené náleží nimbus výnimočného videnia, ale aj hľadanie jeho tvarov a podôb. Tu by jej však zdôvodnená rezignácia neublížila. Nepoužíva síce dôkazy, ako ich poznáme z vedy, usiluje sa teda presvedčať svojimi argumentmi, no ich prijatie nemôže očakávať so samozrejmosťou, ktorú iní vôbec nemusia pociťovať.

Filozofi sa zatiaľ iba pozerajú, nevedno však, či aj niečo vidia – nie očami, ale hlbším vhládom, pochopením, ktoré očami nevidno. Súčasná zjavná, inštitucionálne podporovaná a žiadaná nadprodukcia slov svedčí skôr o tom, že skôr hľadajú (aj keď sa zdá, že nám to spôsobuje nemalé problémy). To však nie je málo! Ich slovo sa len v malej miere dostáva do verejného priestoru, nie však preto, že by im bol uzavretý zvonka. Hodnotové spektrum určujúce sociálnu kinetiku sa trivializuje, vulgarizuje a darvinizuje a filozofia si s tým nedokáže poradiť. S čím si však poradiť dokáže?

Súčasní filozofi sa čítajú navzájom najskôr len účelovo, reagujú na seba často len utilitárne, nepotrebujú iskriivé, kritické, tvorivé, no neosobné diskusie. Neustále viacnásobne sprostredkované a sprostredkované návraty k autoritám sú prejavom absencie ozajstných autorít u nás i mimo nás. Ešte stále objavujeme to, čo je inde na ústupe, oberáme prezreté ovocie a čudujeme sa, že sa neraz kazí, keď ho nedokážeme trvalejšie uchovať pri živote, „uskladniť“ v priestore spoločenského záujmu. Nebrať sa príliš vážne sme sa na škodu nás samých ešte nenaučili: Málo si všímame, že „nepravosť vedeckej komunity“ nemusí byť vždy len jej zlomyseľnou, nechápavou reakciou.

No blýska sa na nové časy. Nebolo by však dobré, keby jej noví *služobníci* nemali dosť práve toho, čo potrebujú ako filozofi; všetko či mnohé by tak zostalo pri starom. A vôbec už nepostačuje len to, že ten či onen v dobách filozofického šerosvitu v týchto vodách neplával. Do súradníc európskeho a svetového filozofického myslenia nie je ľahké vstúpiť, treba ich však najprv objaviť, a to efektívnejšou prípravou tých, ktorí dokážu menej hovoriť a viac povedať. Nielen u nás, ale aj mimo nás, aj keď azda z celkom iných, hlbších dôvodov, filozofia hľadá svoju tvár, nie celkom novú, no dnešnú, súčasnú; jej druhá (?) renesancia zatiaľ nenachádza svoje zdroje. A má to byť vôbec renesancia? Nepomôže iba ozajstná zmena v celkom zmenenom prostredí, ak máme na mysli mapu ľudského vedenia, ktorou dnes disponujeme a pri zaplňaní ktorej sa filozofom veľa priestoru neposkytuje? Možno to bude beh na prinajmenšom stredné, skôr však dlhé trate, nebudeme v ňom úspešní, ak bežecké pole nebude vybavené nielen ochotou smerovať k cieľu, ale aj potrebným konkurenčným koloritom účastníkov v presvedčení, že dnešnú filozofiu nie je možné robiť bez zreteľa na to, čo sa deje v ostatných oblastiach dynamického ľudského vedenia. Vždy bola schopná najmä pomenúvať problémy, teda určitým spôsobom ich vyzdvihovať, obnažovať, posúvať iným prístupom, *starať sa* tak o svet, ktorý ju obklopoval, ako aj o hľadajúcich ľudí, ktorí v ňom žijú. Dokázala to neraz v minulosti, možno to dokáže aj dnes!

František Mihina

ANTISTHENÉS: SKÚMANIE JAZYKA A LOGICKÉ PARADOXY

VLADISLAV SUVÁK, Inštitút filozofie a etiky FF PU, Prešov

SUVÁK, V.: Antisthenes: The Study of Language and Logical Paradoxes
FILOZOFIA 64, 2009, No 6, p. 520

The paper deals with Antisthenes' account of language (logos) as well as with the role the logical paradoxes played in Antisthenes' thought. The author doesn't see Antisthenes' logical investigations as a part of the early "Sophistic" writings. Rather he tries to show the connection between Antisthenes' using of the logic and Socratic ethics of taking care of the self. Socratic thought in Antisthenes' fragments is neither skeptical nor dialectical. Contrary to both of these "intellectualistic" tendencies Antisthenes underlines the continual ethical activity of the wise. Antisthenes' using of logical paradoxes (mainly *ouk estin antilegein*) should have probably served as a demonstration of an anti-Platonic conviction: Ethics is always prior to metaphysics and logic.

Keywords: Antisthenes – Plato – Cynicism – Language – Logical paradoxes – Ethics of taking care of the self

Antisthenés patrí medzi mysliteľov, ktorých nedokážeme jednoznačne zaradiť do lineárne poňatých dejín gréckeho myslenia. Našli by sme dosť dôvodov na to, aby sme ho priradili k sofistickému hnutiu, ale aj na to, aby sme ho uchopili ako sókratovského kritika sofistiky. Jeho pôsobenie zasahuje do troch epoch antického myslenia: jednou nohou stojí (spoločne so sofistami) v archaickom, predsókratovskom myslení a druhou (spoločne s kynikmi, učiteľmi raných stoikov) v helenistickom myslení, jeho životné osudy sa odohrávajú v dobe klasickej.

Antisthenove logické skúmania znásobujú naše váhanie. Na jednej strane nápadne pripomínajú sofistické analýzy jazyka (Prótagoras, Prodikos, Gorgias), na druhej strane sa takmer vylučujú so sókratovsko-kynickým chápaním etiky očistenej od logických špekulácií (Diogenés, Kratés). Antisthena by sme mohli interpretovať „vývojovo“, t. j. ako mysliteľa, ktorý sa prepracoval od gorgiovského učiteľa rečníctva až k sókratovskému etikovi. Ale rovnako dobre by sme ho mohli čítať ako náruživého sókratovca, ktorý má k sofistike podobný vzťah ako Sókratés: kritický, aj keď nie odmietavý (veď ako by sme mohli zavrhnúť niečo, čo umožnilo náš kritický odstup?).¹

Už hrubý náčrt možných interpretácií Antisthenovho myslenia nás nabáda pozornejšie čítať fragmenty zachovaných textov² – najmä v porovnaní s nemeckými bádateľmi 19. a 20. storočia, ktorí považovali Antisthena za druhotriedneho mysliteľa a naivného kritika

¹ Döring stavia proti interpretátorom, ktorí rozdeľujú Antisthenovo pôsobenie na „sofistické“ a „sókratovské“ (Guthrie, Navia), hypotézu o Antisthenovi-sókratovcovi.

² V článku sa budem pridržiavať Giannantonioho zbierky zlomkov malých sókratovských škôl, v ktorej je Antisthenés označený poradím V A ([5], zv. 2, 137 – 225).

Platóna. Na zlomkoch Antisthenovho diela je nápadné to, že „logika“ a „etika“ netvorila tak ostrý protiklad, ako by sa mohlo zdať z hľadiska vývojovej interpretácie. Koniec koncov, ani názory na to, či Antisthenés bol, alebo nebol logikom, nie sú jednotné.³

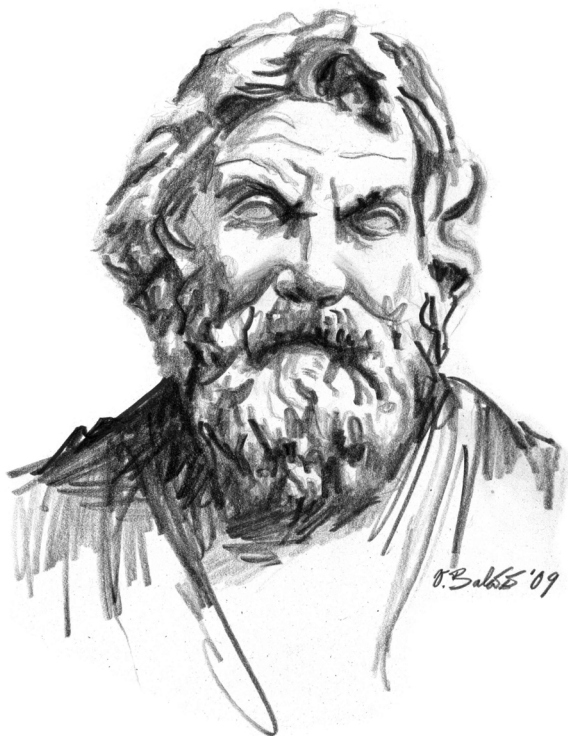
Antisthenés sa intenzívne zaujímal o jazyk – podobne ako sofisti, Sókratés alebo Platón. Svedčia o tom názvy jeho spisov (V A 41) a niekoľko zachovaných zlomkov. Skúmanie jazyka (*λόγος*) na prelome 5. – 4. storočia pr. Kr. tvorilo hlavnú oblasť záujmu posteleatských mysliteľov, o čom svedčí napr. aj to, že každý z nich narábal so slovom *logos* inak. Analýzy jazyka zahŕňali viacero rovín od gramatiky cez teóriu argumentácie

a rétoriku až po logiku, pričom mali tak politický, ako aj pedagogický ráz.

Antisthenovo poňatie jazyka – pokiaľ ho dokážeme rekonštruovať na základe zachovaných fragmentov – je protikladné chápaniu, ktoré priviedlo Platóna ku konceptu ideí alebo Aristotela k prísnemu vymedzeniu vedenia či k prepojeniu logiky s metafyzikou. Antisthenés sa zaoberá jazykom viacerými spôsobmi, ale vždy ho spája s výchovou – ako pripomína známy fragment z Epiktéta (V A 160): „Počiatkom výchovy je skúmanie mien.“ Epiktétos pritom dáva do priamej súvislosti Antisthená so Sókratom, lebo aj on „začínal skúmaním zameraným na to, čo každé jedno meno znamená“ (*Dissert.* I.17, 12), a odvoláva sa na Xenofóna (*Mem.* IV.6, 1).

Analýzy jazyka, ale ani výklady básní, etické skúmania

a ďalšie oblasti Antisthenovho záujmu sa nedajú oddeliť od výchovy, *παιδεία*, ktorá

Antisthenés

³ Moderným interpretátorom nie je jasné, či sa Antisthenés pokúšal o antiintelektualistickú epistemológiu, posteleatskú logiku alebo o antimetafyzické sókratovstvo. Zo zachovaných zlomkov sa dajú vyvodíť všetky tri prístupy. Časť interpretátorov je presvedčená, že Antisthenés nebol logikom, hoci používal známe logické formulácie (Grube, Rankin, Navia). Druhá časť si myslí, že Antisthenés sa zaoberal logickými otázkami (Gillespie, von Fritz). Tretia časť poukazuje na to, že jeho logické paradoxy sú prepojené so sókratovskou otázkou „Čo je to?“ (Döring, Brancacci, Prince).

v sókratovskej literatúre splýva s etikou a stáva sa procesom sebaovládnutia. Etika je prítomná v každom vedení do tej miery, do akej vedenie súvisí s vytváraním seba samého. V porovnaní s moderným chápaním má etika výrazne antiteoretický charakter (nie je „teóriou dobrého života“, a už vôbec nie „teóriou morálky“). Ale oveľa dôležitejšia je zrejme diferencia medzi antisthenovskou a platónskou alebo aristotelovskou etikou, lebo vo vzťahu k obidvom je tak výrazne prepojená so spôsobom života, že ju nemôžeme vyčleniť ako samostatnú „náuku“ (*μάθημα*). Od života sa nedokážeme abstrahujúcim spôsobom vzdialiť ani dištancovať, takže sa nikdy nestane „predmetom skúmania“. Život je jediným dielom, na ktorom pracujeme bez prestávky. Život nedokážeme prerušiť, môžeme sa ho len vzdať (keď sa vzdáme možnosti rozhodovať o ňom).

Etika je v tomto zmysle prítomná vo všetkom, čím sa zaoberáme, lebo vždy sa primárne zaoberáme životom (čo korešponduje s Xenofónovým obrazom Sókrata v 1. kn. *Spomienok*). Antisthenov sókratovský postoj by sme mohli označiť za prísne individualistický, ale oveľa dôležitejšie je jeho antiuniverzalistické založenie: Nijaká etika nás nenaučí, ako správne žiť svoj život, pokiaľ sa my sami nedokážeme správne/rozumne rozhodovať.

Jazykom sa zaoberáme preto, lebo zaujíma kľúčové miesto v činnosti, ktorú by sme mohli nazvať *sókratovskou starosťou o seba samého*. Práve tento aspekt skúmania jazyka je dôležitý, ak chceme porozumieť Antisthenovým útokom na Platóna (a na rodiacu sa metafyziku). Pre Platóna aj Aristotela je *logos* priestorom, ktorý z nás robí ľudí schopných vydobýť pravdu skutočnosti (*keďže pravda je skutočnosť*).⁴ Platónova dialektika odкрýva pravdu v procese neustáleho približovania sa ku skutočnosti, ohraničenej otázkou „Čo je to?“, ktorú predpokladáme a uchopujeme ako „čosť“ (lat. *quidditas*), bytnosť (lat. *essentia*) veci. Celý proces odkrývania („odpovedania“) sa môže odohrať v jazyku, resp. iba v jazyku/myslení sa uskutočňuje dialektické odkrývanie pravdy/skutočnosti. Aristotelova logika sa k pravde približuje krokom za krokom, keď odstraňuje z cesty deduktívneho poznania nepravdivé poznatky a nahrádza ich vedením všetkého, čo je nevyhnutnou príčinou videnej skutočnosti.

Antisthenés chápe *logos* inak a svoje poňatie (zrejme vedome) stavia proti platónsko-aristotelovskej metafyzike. Podľa doxografov ako prvý z Grékov definoval *logos* (V A 151): „*Logos* je <formulácia> vyjavujúca, čo bolo alebo je“ (*λόγος ἐστὶν ὁ τὸ τί ἦν ἢ ἔστι δηλῶν*). Antisthenova „definícia definície“ sa na prvý pohľad podobá tej, ktorú uplatňuje Platónov Sókratés, keď kladie svojim spoločníkom otázku *τί ἐστι*. Otázka „Čo je to?“ vedie väčšinu raných Platónových dialógov k nevyhnutnému vymedzeniu toho, čo majú spoločné všetky prípady tej-ktorej zdatnosti (čo je spoločné všetkým prípadom odvahy/zbožnosti/umiernenej rozumnosti/spravodlivosti/ atď.). Avšak podobnosť s Platónovými dialógmi je zradná, ako sa ukáže, keď sa bližšie pozrieme na použité jazykové výrazy.

Predovšetkým opatrné použitie slovesa *δηλώω* (odhaľujem, vyjavujem, vyjasňujem) odkazuje na Gorgia a skeptický postoj k našej schopnosti vyjaviť písaným alebo vypovedaným slovom skutočnosť, resp. myšlienku skutočnosti⁵ (zl. B 3,84-85 Diels-Kranz): „To,

⁴ U Aristotela pravdivosť *logu* závisí priamo od bytia veci (*Cat.* 14b18-22); *logos* je pravdivý alebo nepravdivý preto, lebo vec existuje alebo neexistuje (*Cat.* 4b8-10).

⁵ Na túto okolnosť upozorňuje Susan Prince ([10], 80). Alexander vo svojom komentári k Aristote-

čím označujeme, je *logos* a *logos* nie je skutočná vec alebo niečo jestvujúce; a keďže viditeľné sa nemôže stať počutelným a naopak, jestvujúce, keďže sa nachádza mimo nás, sa nemôže stať naším *logom*, a keďže nie je *logom*, nemôže byť vyjavené inému (*οὐκ ἂν δηλωθεῖται ἐτέρω*).“ Antisthenés mohol namieriť svoje poňatie *logu* proti metafyzickému presvedčeniu, že skutočnosť je *logom* uchopiteľná. Aj keď je *logos* dôležitý pri vyjasňovaní povahy skutočnosti, nezabezpečí nám úplnú jasnosť o veciach pomenovaných v jazyku.

Takisto spojenie „to, čo bolo alebo je“ (*ὁ τὸ τί ἦν ἢ ἔσται*) odkazuje na to, čo bolo stále také ako teraz, t. j. na to, čo nepodlieha zmene (tak ako Platónove idey alebo Aristotelove večné bytnosti). Antisthenés sponchýbňuje poznateľnosť (či dokonca existenciu?) takejto skutočnosti – hovoria o tom viaceré anekdoty (V A 147 – 149). Podľa neskorších komentátorov si Antisthenés myslel, že rody a druhy existujú len v čistom premýšľaní (V A 149). Preto vraj vyhlasoval proti Platónovi, že koňa síce vidí, ale „koňovosť“ nie. Aristotelov komentátor Alexander vytýka Antisthenovi, že za *logos* pokladá aj predikáty, ktoré pričleňujú formu k všeobecnejšiemu rodu (napr. „Človek je živočích“), lebo v rámci kategórie „Čo je vec“ sa rody vypovedajú o druhoch ako synonymá (V A 151). Alexandrova kritika však ostáva zahmlená, pretože nevieme, ako Antisthenés používal predikát „čo je vec“. A je málo pravdepodobné, že mu pripisoval peripatetický význam, ako to vidíme u Aristotela v *Kategóriách*.

Antisthenovo opatrné vymedzenie *logu* by sme mohli dať do priamej súvislosti s jeho tézou, že nemôžeme povedať, *čo je vec*, lebo každú vec dokážeme nanajvýš opísať, t. j. povedať, *aká je* (V A 150). Aristotelés s jeho názorom nesúhlasí. V 4. knihe *Metafyzik* rozlišuje dva významy *logu*: 1. *logos* ako definícia/bytnosť/„čosť“ môže byť iba jeden, ak je vytvorený o veci, vzhľadom na ktorú je pravdivý; 2. v inom význame však môže byť mnoho *logoi*, pretože tá istá vec je sama osebe, ale aj v určitom stave (napr. „Sókratés“ a „vzdelaný Sókratés“; 1024b26-1025a1). Antisthenés podľa Aristotela nebral do úvahy druhý význam. *Logos* vo význame definície ukazuje, čo je *vec vo svojej bytnosti* (Top. 101b38): „Definícia je výrok (*λόγος*) označujúci (*σημαίνων*) to, čo „bolo byť“ (*τὸ τί ἦν εἶναι*)“, čiže to, čo „bolo“ (*ἦν*) z hľadiska „byť“ (*εἶναι*), pričom sloveso „bolo“ nemáme chápať temporálne, ale vo význame „je“ (*ἔσται*; por. zl. V A 151). Aristotelova definícia nevymedzuje slovo ako meno (*ὄνομα*), ale ako skutočnosť, ktorá je „za“ slovom. Definícia preto nevystačí s menom (*ὄνομα*); musí byť zloženým výrokom (*λόγος*). Aj keď meno niečo označuje, nemá Aristotela schopnosť vysvetľovať.

Antisthenov postoj je protikladný. *Logos* nevymedzuje vec tým, že odpovedá na otázku „Čo je to?“. O každej veci sa dá („pravdivo“) vypovedať iba jej meno (*ὄνομα*). A hoci sa významy mien zakladajú na skutočnosti, t. j. nie sú konvenciami v prísnom slova zmysle, nie sú ani platónskymi nemennými formami (resp. aristotelovskými večnými bytnosťami). Antisthenov *logos* by sme mohli, či mali, chápať ako skutočnosť len do

lovým *Topikám* hovorí, že Antisthenés definoval *logos* ako *ὁ τὸ τί ἔσται σημαίνων* (V A 151). Oproti Diogenovej správe tu chýba sloveso *δηλών*. Rankin ([11], 41) neprikladá tejto odchýlke významový rozdiel.

tej miery, do akej sa prekrýva s jazykom spoločenstva, a v tomto zjednodušenom zmysle by bol vyslovovaním významov, ktoré sú zrozumiteľné v rámci danej komunity. Logické paradoxy, ktoré vďaka Aristotelovým správam spájame s Antisthenovým menom, zrejme slúžili ako opora takémuto chápaniu jazyka.

V antike boli známe dva Antisthenove paradoxy:⁶ 1. „Spor nie je možný (*μη εἶναι ἀντιλέγειν*) a takmer ani nie je možné hovoriť nepravdivo (*μηδὲ ψεύδεσθαι*)“ (Ar., *Met.* 1024b34); 2. „Nie je možné vymedziť, čo je vec“ (*οὐκ ἔστι τὸ τί ἔστιν ὀρίσασθαι*) (Ar., *Met.* 1043b25 = V A 150). Obidve formulácie nás odkazujú na staršie sofistické analýzy jazyka.⁸ Antisthenés však nemusel mechanicky opakovať známe formulácie; argumenty sofistov mohol využiť na kritiku rodiacej sa metafyziky.

Téza o nemožnosti sporu by sa dala jednoducho zdôvodniť v kontexte posteleatských diskusií – tak, ako ju zhŕňa Proklos, podľa ktorého Antisthenés predpokladal, že „hovoriť niečo“ znamená „hovoriť to, čo je“ (Proclus, in Plat. *Crat.* 37): „Antisthenés hovorí, že protirečenie nie je potrebné. Lebo každý logos je podľa neho pravdivý. Ten totiž, kto hovorí (*ὁ λέγων*), hovorí niečo (*τι λέγει*); a kto hovorí niečo, hovorí to, čo je (*τὸ ὄν*). A kto hovorí to, čo je, hovorí pravdu.“

Podľa Proklovho čítania nemožno žiadny logos vyvrátiť, lebo hovoriť niečo znamená hovoriť niečo skutočné (každý *logos* je nevyhnutne pravdivý). Antisthenés podľa Aristotelových komentátorov nebral do úvahy, že aj človek hovoriaci nepravdivo sa vo svojom hovorení vzťahuje na to isté ako človek, ktorý o tom hovorí pravdivo (napr. keď tvrdí, že duša je nesmrteľná, proti tvrdeniu, že duša nie je nesmrteľná; V A 153). V eleatskom slovníku je však problematické spojenie *λέγειν τι*, ktoré je z jazykového hľadiska dvojznačné: 1. *τι* („niečo“, resp. *πῶμα*, „vec“) môže znamenať predmet výpovede, ktorému sa pripisuje nejaký predikát, alebo skutočnosť, na ktorú sa vzťahuje predmet výpovede; 2. spojenie *λέγειν τι* môže mať význam „mieniť niečo“, „hovoriť zmysluplne“ v protiklade k *οὐδεν λέγειν* (= „nehovoriť nič“, t. j. „hovoriť nezmyselne“); takéto hovorenie je iba napodobňovaním, vydávaním zvukov, ktoré nie sú skutočným hovorením.

Nemožnosť sporu by sme mohli zdôvodniť aj dômyselnejším spôsobom, ktorý by vyplynul z vyššie uvedenej tézy, že každú vec môžeme vymedziť iba jej vlastným menom, „o jednom jedno“ (Ar., *Met.* 1024b32-34).⁹ Ale ani pri tejto argumentácii nie je jasné, či mal Antisthenés na mysli jednotlivé veci ako nezložené skutočnosti, takže boli prípustné iba výpovede identity (jedna vec = jeden *logos*¹⁰), alebo myslel na jazykové

⁶ Podrobne in: ([1], 249 a n.; [12], 25 – 37; [9], 53 – 64); analytický výklad in: ([3], 64 – 68).

⁷ Doslova „protirečenie neexistuje“ (V A 152-153); por. spojenie *οὐκ ἔστιν ἀντιλέγειν* (Ar., *Top.* 104b20 n., DL 9.53). „Nemožnosť sporu“ by sme mohli formulovať v jazyku modernej logiky takto: „Neexistujú iné ako ostenzívne definície“ (Russell).

⁸ Všeobecne sa usudzuje, že najväčší vplyv na Antisthenov argument mohol mať Prótagoras; pozri ([8], 182) s odkazom na Platónovho *Euthydéma* 286b-c. Dümmler si naopak myslí, že išlo o vplyv Gorgia ([4], 194), resp. Prodiaka a Hippia ([4], 158 – 161, 256, 274). Téza „Nepravdivé hovorenie nie je možné“ je obrátenou formuláciou tézy, ktorú Sextus pripisuje Xeniadovi (*AM* 7.53).

⁹ Takéto zdôvodnenie má pomerne blízko k sofistickým formuláciám, ktoré nájdeme v Platónovom *Euthydémovi* (286a-b) a *Sofistovi* (251b5-c).

¹⁰ Podľa Fernandy Declevy Caizzi mohol mať Antisthenés na mysli konkrétne jednotliviny, ktoré boli dokonca vnímateľnými skutočnosťami ([2], 54). Ale Aristotelova správa tomu nenasvedčuje (*Met.* 1043 b 25-32).

formulácie (triedy vecí v sókratovskom zmysle), ktoré opisujú danú vec tak, že ju nemožno zameniť za inú.

Antisthenés označoval mená ako „koňovitosť“ alebo „človekovitosť“ za čisté myšlienky (*ἐννοια*), čo mohol chápať tak, že meno „kôň“ neodkazuje na „koňovitosť“ ako oddelenú skutočnosť, ale vždy na nejakého konkrétneho koňa – podobne ako sa „odvaha“ vzťahuje na konkrétny čin odvahy, a nie na *εἰδος* odvahy. Každé meno by bolo v tomto zmysle vlastnou triedou vecí, ktorá sa nedá rozšíriť na inú triedu vecí. Meno by zostalo menom; akt myslenia by z neho neurobil ani dokonalejšiu, ani stálejšiu skutočnosť.

Antisthenés nemusel myslieť pod „vecami“ všetky skutočnosti. Mohol mať na mysli práve tie, ktoré sa týkajú života. Príklady, ktoré uvádzajú Aristotelés (Nevieme povedať, čo je striebro, ale dokážeme povedať, že je ako cín; *Met.* 1043 b) alebo Alexander (Nevieme povedať, čo je človek alebo čo je býk, ale môžeme niekoho poučiť o tom, aký je človek alebo aký je býk; (Aristot. *Met.* p. 553,31-554,10), by nekorešpondovali s Antisthenovými. A boli by dokonca zavádzajúce.

Antisthenove logické paradoxy zrejme vyplynuli z *elenktickej* skúsenosti, že „sókratovské veci“ (hľadané zdatnosti potrebné na šťastný život) nedokážeme adekvátne vymedziť v jazyku, t. j. nedokážeme o nich vypovedať nič celistvé a konečné okrem ich vlastného mena (*οἰκειῶς λόγος*). Antisthenés zdôvodňuje, že definícia je „dlhý výklad“ (*μακρὸς λόγος*), preto môžeme hovoriť iba to, aké niečo je, ale nemôžeme povedať, čo je (*Ar., Met.* 1043b; por. *Pl., Soph.* 251b-c). Príklady, ktoré uvádzajú Aristotelovi komentátori (V A 149), nie sú s najväčšou pravdepodobnosťou rovnakého druhu ako otázky, ktoré si kládol Antisthenés, keď sa pýtal na *spravodlivosť, dobro, udatnosť, zákon, krásu, slobodu, otroctvo* atď. (por. V A 41). Práve u týchto otázok sa len ťažko nájdú dvaja ľudia, ktorí sa zhodnú na odpovedi. Ľudia si neodporujú ani vtedy, keď vymedzujú nejakú vec zhodne, ani vtedy, keď ju vymedzujú odlišne, lebo „ak by hovorili odlišne, nebudú už hovoriť o tom istom, keďže výklad samotnej veci je len jeden“ (V A 152).

Z hľadiska dobovej sofistiky, ako aj sokratiky je pre Antisthenovo sókratovstvo príznačné, že nevyúsťuje do skepticizmu a relativizmu ani sa nevyžíva v dialektickom vyvracaní. Proti týmto „intelektualistickým“ tendenciám stavia neustálu etickú činnosť (prácu na sebe). Aj preto hľadajú neskorší kynici na Antisthena s veľkým obdivom. Zachovalo sa nám niekoľko správ, v ktorých Antisthenés a jeho kynickí nasledovníci dávajú prednosť „nemému činu“ pred „slovnou roztržkou“. Ak mali kynici niekoho poučiť o tom, čo je prospešné pre život, a čo mu škodí, nepotrebovali vysvetľovanie, radšej použili názorný príklad. Týmto spôsobom postupovali aj pri slovných sporoch, t. j. nevyjadrovali protirečenie v jazyku, ale svoj postoj demonštrovali (V A 159): „Keď raz Zénón pomáhal svojmu učiteľovi Parmenidovi v dokazovaní, že bytie je nehybné, dokazoval túto tézu piatimi argumentmi. Keď im kynik Antisthenés nevedel protirečiť, postavil sa a začal kráčať. Myslel si, že zjavný dôkaz je silnejší než akékoľvek protirečenie vyjadrené slovami.“

V rovnakom duchu by sme mohli interpretovať slávnu príhodu s Antisthenovou prednáškou (V A 148): Keď sa ho Platón spýtal, čo bude čítať, odpovedal, že bude hovoriť o nemožnosti sporu. Nato ho Platón začal poučať, že týmto vyvracia sám seba. Odvtedy vraj panovalo medzi obidvomi mužmi značné nepriateľstvo. Príbeh sa však tým nekončí. Antisthenés sa rozhodol odplatiť sa Platónovi za kritiku a napísal dialóg s názvom *Sathón*. Koniec príbehu. Zdá sa, že je jasný. Dráždivá narážka na Platónovo meno (*Σάθων* = „človek s veľkým údom“) však nemusela skrývať nadávku. Antisthenés mohol

ukryť do *Sathóna* dômyselnú slovnú hračku, ktorá vyjadrovala jeho nesúhlas s Platónom prostredníctvom rozdielneho spôsobu pomenovania vecí.

V Stobaiovej zbierke aforizmov sa zachoval výrok pripisovaný Antisthenovi, ktorému by sme mohli dať podobný zmysel (Stob. II 2,15): „Toho, kto nám protirečí, nemáme v jeho reči zastavovať tým, že mu budeme protirečiť, ale treba ho poučiť. Ani bláznivého človeka nevylieči ten, kto je choromyseľný v opačnom smere.“

LITERATÚRA

- [1] BRANCACCI, A.: *Oikeios Logos. La filosofia del linguaggio di Antistene*. Napoli: Bibliopolis 1990.
- [2] CAZZI, F. D.: Antistene. In: *Studi Urbinati*, 38, č. 1 – 2/1964, 25 – 76.
- [3] DÖRING, K.: Antisthenes: Sophist oder Sokratiker? In: *Siculorum Gymnasium*, 38/1985, S. 229 – 242.
- [4] DÜMLER, F.: *Akademika: Beiträge zur Litteraturgeschichte der sokratischen Schulen*. Giessen 1889.
- [5] GIANNANTONI, G.: *Socratis et Socraticorum Reliquiae*. 4 zv. Elenchos 18. Napoli: Bibliopolis 1990.
- [6] GRAESER, A.: *Řecká filosofie klasického období*. Prel. M. Petříček. Praha: OIKOYMENH 2000.
- [7] GRUBE, G. M. A.: Antisthenes was no logician. In: *Transactions and Proceedings of the American Philological Association*, 81, 1950, pp. 16 – 27.
- [8] GUTHRIE, W. K. C.: *The Sophists*. Cambridge: Cambridge University Press 1971.
- [9] NAVIA, L. E.: *Antisthenes of Athens. Setting the World Aright*. Westport & London: Greenwood Press 2001.
- [10] PRINCE, S.: Socrates, Antisthenes, and the Cynics. In: Ahbel-Rappe, S. – Kamtekar, R. (eds.): *A Companion to Socrates*. Oxford: Blackwell Publishing 2006, pp. 75 – 92.
- [11] RANKIN, H. D.: *Anthisthenes Sokratikos*. Amsterdam: Adolf M. Hakkert 1986.
- [12] RANKIN, H. D.: Ouk Estin Antilegein. In: G. B. Kerferd (ed.): *The Sophists and Their Legacy*. Wiesbaden: Franz Steiner Verlag 1981, pp. 25 – 37.

doc. Mgr. Vladislav Suvák, PhD.
Inštitút filozofie a etiky FF PU
ul. 17. novembra 1
080 47 Prešov
SR
e-mail: suvak@unipo.sk